

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы		20 беттің 1-ші беті
Дәріс кешені «Бас және мойын топографиялық анатомиясы»		

ДӘРІС КЕШЕНІ

Пәні: Бас және мойын топографиялық анатомиясы

Пән коды: ВМТА 3303

ББ атауы және шифры: 6В10115 «Стоматология»

Оқу сағаты/кредит көлемі: 120 сағат/4

Оқу курсы мен семестрі: 3-курс/5

Дәріс көлемі: 8 сағат

Шымкент, 2025 ж

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 2-ші беті

Дәріс кешені «**Бас және мойын топографиялық анатомиясы**» пәнінің жұмыс оқу бағдарламасына (силлабус) сәйкес әзірленген және кафедра мәжілісінде талқыланды

Қазақстан

Хаттама № 11 – «20» – 06 – 2025ж.

Кафедра меңгерушісі: Мурзанова Д.А.

ONTÜSTIK-QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 3-ші беті

№1 дәріс

- Тақырыбы:** Топографиялық анатомияның және оперативті хирургияның мақсаты мен міндеттері, оның стоматологиядағы орны. Беттің бүйір бөлігінің топографиялық анатомиясы, шекарасы, сыртқы бағдары.
- Мақсаты:** Топографиялық анатомия мен оперативті хирургияның стоматологиядағы маңызын түсіндіру және беттің бүйір аймағының анатомиялық ерекшеліктерімен таныстыру.
- Дәріс тезистері:** Топографиялық анатомия – адам денесінің аймақтық құрылымын, мүшелер мен тіндердің өзара орналасуын, клиникалық маңызын зерттейтін ғылым. Ол хирургиялық тәжірибеде, оның ішінде стоматологияда негізгі жетекші пәндердің бірі болып табылады.

Оперативті хирургия – патологиялық өзгерген тіндерге мақсатты түрде әсер ететін хирургиялық әдістерді, олардың орындалу техникасын және клиникалық тактиканы зерттейтін медициналық сала. Бұл екі пән клиникалық тәжірибеде өзара тығыз байланыста дамиды.

Топографиялық анатомияның негізгі міндеттері:

- белгілі аймақтың қабаттық құрылысын анықтау;
- анатомиялық түзілістердің өзара қатынасын дәл сипаттау;
- хирургиялық қолжетімділіктерді ғылыми негіздеу;
- операция кезінде мүмкін болатын асқынуларды болжау.

Оперативті хирургияның міндеттері:

- патологиялық ошаққа жетудің қауіпсіз жолдарын таңдау;
- тіндерді ажырату, өңдеу және біріктірудің тиімді тәсілдерін қолдану;
- ағзалардың функциясын қалпына келтіру немесе жақсарту;
- асқынулардың алдын алу және оларды жою.

Стоматологиядағы орны:

Стоматологияда топографиялық анатомия ерекше маңызға ие, себебі жақ-бет аймағында көптеген өмірлік маңызды құрылымдар орналасқан: бет нервтерінің тармақтары, сыртқы ұйқы артериясының бұтақтары, шайнау бұлшықеттері, паротидті аймақ, веноздық өрімдер және лимфа түйіндері.

Тіс жүлу, периостотомия, имплантация, абсцесстерді ашу, хирургиялық пародонтология сияқты араласулар дәл осы білімге сүйеніп орындалады.

Беттің бүйір бөлігінің топографиялық анатомиясы

Шекаралары:

Беттің бүйір (латеральды) аймағы келесі анатомиялық құрылымдармен шектеледі:

- Жоғарыда: сыртқы көз бұрышы мен самай аймағы;
- Төменде: төменгі жақтың жиегі;
- Алдында: ауыз бұрышы мен жоғарғы жақтың бүйір беті;
- Артында: құлақ қалқаны және шайнау бұлшықетінің артқы жиегі.

Сыртқы бағдарлары:

Бұл аймақта орналасқан құрылымдардың сыртқы бағдарлары клиникалық манипуляцияларда ерекше маңызды.

- Ductus parotideus бағыты: құлақ маңы безінен шығып, жоғарғы екінші азу тістің деңгейіне дейін өтеді.
- N. facialis тармақтарының өту сызықтары: самайдан төменгі жақ бұрышына дейін әртүрлі бағытта таралады.
- A. facialis сыртқы бағдар бойынша төменгі жақ шеті арқылы бетке шығады.
- M. masseter бұлшықеті аймақтың негізгі сыртқы анатомиялық түзілісі болып табылады.

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	
 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 4-ші беті

Бұл аймақ абсцесстердің, флегмоналардың, сілекей бездерінің ауруларының, бет нерві невриттерінің және хирургиялық стоматологиядағы көптеген араласулардың негізгі нысаны болып табылады.

4. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торс, фантомдар, презентация.

5. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: оқулық / И. И. Каган, С. В. Чемезов; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. И. А. Алмабаев. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 эл. опт.

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: Учебник / В. И. Сергиенко, Э.А. Петросян; Рек. ГОУ ВПО «Московская мед. академия им. И.М. Сеченова». - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с.: ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия: учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М.: МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов: учебное пособие. - СПб.: Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия: оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е. Есенқұлов; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ. - Алматы: Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т.: оқулық / ред. бас. И. И. Каган; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: оқулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова; И. И. Каган [ж/б.]. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: учебник. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. + эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1.: учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс]: оқулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136 Мб). - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок. Т. 1 [Электронный ресурс]: учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.]; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс]: монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М.: Б. и., 2002. - 1 эл.

6. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Топографиялық анатомияның негізгі міндеттері қандай?
2. Оперативті хирургия стоматологияда қандай рөл атқарады?
3. Беттің бүйір аймағының шекараларын атаңыз.
4. Бүйір бет аймағындағы маңызды анатомиялық түзілістерді көрсетіңіз.
5. Стоматологияда топографиялық анатомияны білудің клиникалық маңызы қандай?

ONTÜSTİK-QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	20 беттің 5-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	

№2 дәріс

1. Тақырыбы: Шандырлық-талшықты бет түзілімдерінің топографиялық анатомиясы.

Іріңді-қабыну процестерінің таралуы жолдары

2. Мақсаты: Бет аймағындағы шандырлық-талшықты құрылымдардың анатомиялық ерекшеліктерін түсіндіру, іріңді процестердің таралу бағыттарын анықтау және сілекей бездерінің құрылымдық-маңызды ерекшеліктерін меңгеру.

Дәріс тезистері: Бет аймағының шандырлық-талшықты түзілімдері клиникалық анатомия тұрғысынан ерекше маңызға ие, себебі дәл осы аймақ беттегі іріңді-қабыну ауруларының пайда болуында және олардың таралуында шешуші рөл атқарады. Бет тіндерінің арасындағы шандырлық қабаттар бірімен-бірі байланысқан кеңістіктер түзеді, бұл кеңістіктер арқылы қабыну процестері бір анатомиялық аймақтан екіншісіне тез таралуы мүмкін. Осы себепті хирургиялық стоматологияда шандырлық аралықтардың топографиясын нақты білу науқасты дұрыс диагностикалау мен емдеудің негізгі шарты болып табылады.

Беттегі іріңді-қабыну процестері көбіне шандырлық қуыстар мен клетчаткалық аралықтар арқылы таралады. Бұл бағыттардың анатомиялық ерекшеліктері қабынудың ауырлығын, клиникалық көрінісін және одан туындайтын асқынулардың сипатын анықтайды. Мысалы, жоғарғы жақ аймағындағы инфекция көзасты аймағына, көз ұясына немесе самай аймағына таралуы мүмкін, ал төменгі жақ аймағындағы қабыну мойын кеңістіктеріне немесе жұтқыншақ жанындағы аймақтарға дейін жетуі ықтимал. Сондықтан хирург дәрігер осы топографиялық байланыстарды терең білуі тиіс.

Беттің алдыңғы бөлігі анатомиялық жағынан өте күрделі түзіліс, мұнда бет артериялары, веналары, нерв тармақтары тығыз орналасқан. Бұл аймаққа ауыз бұрышы, мұрын қанаттары, көзасты аймағы, жоғарғы және төменгі еріндер жатады. Әрбір құрылымның өзіндік топографиялық ерекшеліктері бар, атап айтқанда, бет нервінің тармақтары бұлшықеттерді иннервациялап, мимикалық қимылдарды қамтамасыз етеді. Артериялық және веноздық тордың тығыз орналасуы қабыну процестерінің жылдам таралуына себеп болуы мүмкін.

Сілекей бездері анатомиялық және функционалдық жағынан ерекше маңызға ие. Үлкен сілекей бездеріне құлақманы, жақасты және тіл асты бездері жатады. Құлақманы безінен Стенсон өзегі шығып, жоғарғы екінші үлкен азу тіс деңгейінде ауыз қуысына ашылады. Жақасты безінің өзегі ауыз қуысына тіл асты аймағында ашылады және оны Уартон өзегі деп атайды. Тіл асты безі бірнеше ұсақ өзек арқылы сілекейді ауыз қуысына бөледі. Кіші сілекей бездері ауыз қуысының шырышты қабығында көптеген ұсақ топтар түрінде орналасып, сілекейдің тұрақты бөлініп тұруына ықпал етеді.

Бұл анатомиялық өзара байланыстарды білу хирургиялық стоматологияда маңызды, себебі сілекей бездерінің абсцесстері, сиалоадениттер, өзектердің бітелуі немесе сілекей тастары жиі кездеседі және олардың клиникалық көріністері тікелей анатомиялық ерекшеліктерге байланысты. Қабыну кезінде өзектің бағыты мен бездің орналасуын дұрыс анықтау хирургиялық араласудың сәтті орындалуына негіз болады.

3. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торстар, фантомдар, презентация.

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	
 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 6-ші беті

4. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: окулық / И. И. Каган, С. В. Чемезов; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. И. А. Алмабаев. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 эл. опт.

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: Учебник / В. И. Сергиенко, Э.А. Петросян; Рек. ГОУ ВПО «Московская мед. академия им. И.М. Сеченова». - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с.: ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия: учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М.: МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов: учебное пособие. - СПб.: Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия: оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е. Есенқұлов; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ. - Алматы: Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т.: окулық / ред. бас. И. И. Каган; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: окулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова; И. И. Каган [ж/б.]. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: учебник. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. + эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1.: учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс]: окулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136 Мб). - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок. Т. 1 [Электронный ресурс]: учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.]; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс]: монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М.: Б. и., 2002. - 1 эл.

5. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Бет аймағының шандырлық-талшықты құрылымдарының анатомиялық ерекшеліктерін түсіндіріңіз.
2. Ірінді процестер бет аймағында қандай жолдармен таралады?
3. Беттің алдыңғы бөлігінің топографиялық шекараларын сипаттаңыз.
4. Үлкен сілекей бездерінің орналасуы мен олардың шығаратын өзектерін атаңыз.
5. Кіші сілекей бездерінің қызметтік маңызы неде?

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы		20 беттің 7-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»		

№3 дәріс

1. Тақырыбы: Шандырлық-талшықты бет түзілімдерінің топографиялық анатомиясы.

Ірінді-қабыну процестерінің таралуы жолдары.

2. Мақсаты: Бет аймағындағы фасциялық-талшықты құрылымдардың қабаттық ерекшеліктерін түсіндіру және ірінді-қабыну процестерінің таралу жолдарын анықтау.

Дәріс тезистері: Бет аймағындағы фасциялық-талшықты түзілімдер анатомиялық тұрғыдан өте күрделі құрылым болып табылады және клиникалық тәжірибеде ерекше маңызға ие. Бұл аймақтағы шандырлар, клетчаткалық қабаттар мен олардың арасындағы кеңістіктер беттегі қабыну процестерінің таралу бағытын анықтайды. Әрбір шандырлық қабат белгілі бір анатомиялық аймақты шектеп, оны көршілес қуыстардан бөліп тұрады, сонымен бірге қабыну үшін табиғи жолдар да қалыптастырады.

Бет аймағында тері мен теріасты клетчаткасы үстіңгі фассиямен жалғасып, мимикалық бұлшықеттерді қаптайды. Бұлшықеттердің үстіндегі және арасындағы борпылдақ клетчатка қабаттары инфекцияның жеңіл таралуына жағдай жасайды. Тереңірек орналасқан фасциялық жапырақшалар самай аймағына, шайнау бұлшықеті мен құлақманы аймағына қарай таралып, жеке шандырлық кеңістіктер құрайды. Әсіресе шайнау аймағы, самай асты кеңістігі және жақ асты аймағы бір-бірімен тығыз байланысқан, сондықтан ірінді процестер осы кеңістіктердің бойымен төменгі жақтың бұрышы, мойынның үстіңгі бөлімдері немесе көзасты аймағына дейін таралуы мүмкін.

Ірінді процестердің таралу механизмі негізінен клетчаткалық аралықтардың құрылысына байланысты. Терең жатқан шандырлық кеңістіктер веноздық өрімдермен тығыз байланысты болғандықтан, инфекция веналар бойымен көз ұясына, кавернозды синусқа, самай аймағына немесе мойынның терең фасциалдық кеңістіктеріне өтіп кетуі мүмкін. Мысалы, жоғарғы жақтағы қабыну көзасты аймағы арқылы көз ұясына таралып, орбиталық флегмонаның пайда болуына әкелуі мүмкін, ал төменгі жақтағы қабыну процестері жақасты, тіл асты және жұтқыншақ маңы кеңістіктеріне таралып, өмірге қауіпті жағдайлар туғызуы ықтимал.

Фасциялық-талшықты құрылымдарды дәл білу хирургиялық стоматологияда өте қажет. Абсцесс немесе флегмонаны ашу кезінде хирург қабыну таралатын табиғи бағыттарды ескеріп, кесуді ең қауіпсіз және тиімді аймақтан жоспарлайды. Сонымен қатар, ірің жиналған қуыстың анатомиялық шекарасын анықтау, оның қай кеңістікке өтетінін болжау және асқыну қаупін бағалау — клиникалық шешім қабылдаудың негізгі бөлігі болып табылады.

Қорыта айтқанда, бет аймағындағы фасциялық-талшықты түзілімдердің құрылысы мен олардың өзара байланыстары ірінді-қабыну процестерінің клиникалық көрінісін толық анықтайды. Сондықтан бұл анатомиялық ерекшеліктерді терең меңгеру хирург-дәрігердің тәжірибесінде шешуші маңызға ие.

3. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торстар, фантомдар, презентация.

4. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: оқулық / И. И. Каган, С. В. Чемезов; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. Б. А. Алмабаев. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 әл. опт.

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: Учебник / В.

ONTÜSTIK-QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 8-ші беті

И. Сергиенко, Э.А. Петросян ; Рек.ГОУ ВПО «Московская мед.академия им.И.М.Сеченова». - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с. : ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия : учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М. : МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов : учебное пособие. - СПб. : Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия : оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е. Есенқұлов ; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ. - Алматы : Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т. : оқулық / ред. бас. И. И. Каган ; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: оқулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; И. И. Каган [ж/б.]. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : учебник. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. +эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1. : учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс] : оқулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок . Т. 1 [Электронный ресурс] : учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.] ; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс] : монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М. : Б. и., 2002. - 1 эл.

5. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Бет аймағындағы фасциялық-талшықты қабаттардың анатомиялық ерекшеліктерін түсіндіріңіз.
2. Клетчатка аралықтары арқылы іріңді процестер қандай бағыттармен таралады?
3. Самай асты және шайнау аймақтары қабынудың таралуында қандай рөл атқарады?
4. Бет аймағындағы фасция мен веноздық өрімдердің байланысы инфекция таралуына қалай әсер етеді?
5. Іріңді-қабыну процестерін хирургиялық емдеуде анатомиялық кеңістіктерді білудің маңызы қандай?

№4 дәріс

1. **Тақырыбы:** Ауыз қуысының топографиялық анатомиясы, шекарасы, жұмсақ және қатты таңдай. Жұтқыншақ. Тіл. Қанмен жабдықтау, иннервация, лимфа ағыны.
2. **Максаты:** Ауыз қуысының, таңдайдың, тілдің және жұтқыншақтың анатомиялық-топографиялық ерекшеліктерін, олардың қанмен қамтамасыз етілуін, иннервациясын, лимфа ағынын түсіндіру және мойынның фасциальды-клетчаткалы кеңістіктеріндегі іріңді процестердің таралу бағыттарын меңгерту.

ONTÜSTIK-QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 9-ші беті

Дәріс тезистері: Ауыз қуысы анатомиялық және функционалдық жағынан ас қорыту жүйесінің бастапқы бөлімі болып табылады және күрделі құрылымдық топографияға ие. Оның шекаралары алдыңғы жағында еріндермен, бүйірінде ұрттармен, жоғарыда қатты және жұмсақ таңдаймен, төменде ауыз түбімен, артында жұтқыншақтық тарылумен шектеледі. Қатты таңдай сүйектік негізден құралса, жұмсақ таңдай бұлшықетті құрылым ретінде жұтқыншақты ауыз қуысынан бөліп, сөйлеу және жұтыну қызметтерін қамтамасыз етеді.

Тіл ауыз қуысының негізгі мүшелерінің бірі ретіндегі күрделі бұлшықетті орган болып табылады. Ол ішкі және сыртқы бұлшықеттерден тұрады, бұл оған жоғары дәлдіктегі қозғалыстарды орындауға мүмкіндік береді. Тілдің тамыры жұтқыншақпен тығыз байланысады, ал оның үстіндегі дәм бүршіктері сезімдік функцияны атқарады. Жұтқыншақ ауыз қуысынан тыныс алу және ас қорыту жолдарына өтуді қамтамасыз етіп, үш бөлімге бөлінеді: мұрынжұтқыншақ, ауызжұтқыншақ және көмейжұтқыншақ. Ауыз қуысының және оған жақын орналасқан құрылымдардың қанмен жабдықталуы негізінен сыртқы ұйқы артериясының бұтақтары арқылы жүзеге асады. Тіл артериясы тілдің негізгі қан көзі болып табылады, ал бет артериясы еріндер мен щек аймақтарын қанмен қамтиды. Веналық ағыс бет веналары арқылы жүреді және олардың кавернозды синуспен жанама байланысы инфекцияның қантамырлар арқылы таралу қаупін күшейтеді. Иннервация үшкіл нерв, бет нерві және тіл-жұтқыншақ нерві арқылы қамтамасыз етіледі, әрқайсысы сезімдік және қозғалтқыш қызметтерді бөледі. Лимфа ағыны тіл асты, жақасты және мойынның терең лимфа түйіндеріне бағытталады, бұл ауыз қуысы инфекцияларының тез тарауына себеп болуы мүмкін.

Мойынның фасциальды-клетчаткалы түзілімдері клиникалық тәжірибеде өте маңызды анатомиялық аймақ болып табылады. Мойын бірнеше фасциялық қабаттармен бөлінген: беткей, беткей жапырақша, висцералды, терең фасцияның жапырақшалары және олардың арасындағы клетчаткалық кеңістіктер. Бұл кеңістіктер жұтқыншақ маңы, көмей асты, жақасты, тіл асты, парафарингеальды және ретрофарингеальды аймақтарды түзеді. Әрбір кеңістік іріңді процестердің таралуына табиғи жолдар жасайды.

Іріңді-қабыну процестері ауыз қуысы мен тістерден шыққан кезде мойынның клетчаткалық кеңістіктеріне оңай таралуы мүмкін. Төменгі азу тістің инфекциясы жиі жақасты және тіл асты аймақтарына өтеді, әрі қарай жұтқыншақ маңы кеңістігіне, ал ауыр жағдайларда медиастиnumға дейін таралуы мүмкін. Жоғарғы жақ инфекциясы көзасты және бет веналары арқылы кавернозды синусқа дейін таралып, қауіпті тромбозға әкелуі мүмкін. Фасциальды қабаттардың анатомиялық байланыстары, әсіресе ретрофарингеальды кеңістіктің төмен қарай ашық болуы, инфекцияның мойыннан көкірек қуысына дейін таралуын жеңілдетеді, бұл жағдай медиаститинит секілді өмірге қауіпті асқынулардың дамуына алып келеді.

Осы анатомиялық ерекшеліктерді терең білу хирургиялық стоматология мен ЛОР-хирургияда өте маңызды, себебі қабынудың таралу бағытын дұрыс бағалау емнің нәтижесіне тікелей әсер етеді.

3. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торстар, фантомдар, презентация.

4. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: оқулық / И. И. Каган, С. В. Чемезов ; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. Б. А. Алмабаев. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 әл. опт.

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : Учебник / В. И. Сергиенко, Э.А. Петросян ; Рек.ГОУ ВПО «Московская мед.академия

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы		20 беттің 10-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»		

им.И.М.Сеченова». - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с. : ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия : учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М. : МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов : учебное пособие. - СПб. : Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия : оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е. Есенқұлов ; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ. - Алматы : Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т. : оқулық / ред. бас. И. И. Каган ; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: оқулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; И. И. Каган [ж/б.]. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : учебник. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. +эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1. : учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс] : оқулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок . Т. 1 [Электронный ресурс] : учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.] ; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс] : монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М. : Б. и., 2002. - 1 эл.

5. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Ауыз қуысының шекараларын және оның негізгі құрылымдарын сипаттаңыз.
2. Қатты және жұмсақ тандайдың анатомиялық ерекшеліктерін түсіндіріңіз.
3. Тілдің бұлшықеттік құрылысы және оның иннервациясы туралы айтып беріңіз.
4. Ауыз қуысы мен жұтқыншақтың лимфалық дренажы қандай бағыттармен жүреді?
5. Мойынның фасциальды-клетчаткалы кеңістіктеріндегі іріңді процестердің таралу жолдарын түсіндіріңіз.

№5 дәріс

1. Тақырыбы: Бас пен мойынның лимфа жүйесінің топографиялық анатомиясы, қатерлі ісіктер кезіндегі метастаздау жолдары.

2. Максаты: Студенттерге бас пен мойын аймағындағы лимфа жүйесінің құрылымдық ерекшеліктерін, лимфа түйіндерінің топографиялық орналасуын және қатерлі ісіктер кезіндегі лимфогенді метастаздың негізгі бағыттарын түсіндіру. Сонымен қатар стоматологияда бұл білімнің диагностикалық және емдік маңызын ашу.

Дәріс тезистері: Бас пен мойынның лимфа жүйесі адам ағзасындағы ең күрделі және көп салалы жүйелердің бірі болып табылады. Бұл аймақта лимфа түйіндері көп деңгейде шоғырланған, себебі тыныс алу, ас қорыту, сезім мүшелері және күрделі бұлшықет-қантамыр шоғырлары осында орналасқан. Лимфа түйіндері беткей және терең топтарға бөлінеді. Беткей лимфа тамырлары негізінен тері мен теріасты тіндерінен лимфа жинаса, терең түйіндер бұлшықеттер, сілекей бездері,

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	
 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 11-ші беті

жұтқыншақ, тіл және қалқанша без аймағынан лимфа қабылдайды.

Бастың лимфа жүйесіне құлақ маңы, жакасты, иекасты, бет, самай және шүйде түйіндері жатады.

Жакасты және иекасты түйіндері ауыз қуысы, тіл, қатты және жұмсақ тандай, тіс түбірлері мен төменгі жақ аймағынан лимфа жинайды. Олар қатерлі ісіктерде жиі алғашқы метастаз түсетін аймақ болып табылады. Мойын аймағындағы лимфа түйіндері алдыңғы, латералды және артқы үшбұрыштар бойымен орналасқан, ең маңыздысы — ішкі мойын венасы бойындағы тізбек, себебі ол көптеген бас-мойын ағзаларынан тікелей лимфа жинайды.

Қатерлі ісіктер кезінде метастаз лимфогенді жолмен таралады. Ауыз қуысының ісіктері көп жағдайда иекасты мен жакасты түйіндеріне, кейінірек — мойынның терең түйіндеріне таралады. Тілдің қатерлі ісігі ерекше агрессивті болып келеді және лимфа тамырларының көптігіне байланысты жылдам метастаз береді. Жұтқыншақ пен көмей ісіктері мойынның латералды тізбегі бойынша, ал қалқанша без ісіктері төменгі мойын және көкірек үсті түйіндеріне метастаз береді.

Метастаз жолдарын білу дәрігерге ісіктердің таралуын болжауға, дұрыс диагностика жүргізуге және емнің көлемін анықтауға мүмкіндік береді. Бұл әсіресе хирургиялық ем тактикасын, лимфодиссекция көлемін және сәулелік терапияның аймағын таңдауда шешуші рөл атқарады.

3. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торстар, фантомдар, презентация.

4. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: оқулық / И. И. Каган, С. В. Чemezov ; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. Ы. А. Алмабаев. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 эл. опт.

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : Учебник / В. И. Сергиенко, Э.А. Петросян ; Рек.ГОУ ВПО «Московская мед.академия им.И.М.Сеченова». - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с. : ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия : учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М. : МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов : учебное пособие. - СПб. : Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия : оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е. Есенқұлов ; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ. - Алматы : Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т. : оқулық / ред. бас. И. И. Каган ; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: оқулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; И. И. Каган [ж/б.]. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : учебник. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. +эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1. : учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс] : оқулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок . Т. 1 [Электронный ресурс] : учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.] ; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс] : монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М. : Б. и., 2002. - 1 эл.

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ		 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы		20 беттің 12-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»		

5. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Бас пен мойын аймағындағы лимфа жүйесінің жалпы құрылымдық ерекшеліктері қандай?
2. Беткей және терең лимфа түйіндерінің айырмашылығы неде?
3. Ауыз қуысы ағзаларынан лимфа қай түйіндерге ағатынын түсіндіріңіз.
4. Мойынның лимфа тізбектерінің топографиялық орналасуын сипаттаңыз.
5. Қатерлі ісіктердің лимфогенді метастаз беруінің негізгі жолдары қандай?
6. Тіл ісігінің метастаз жолдары неге ерекше маңызды?

№6 дәріс

1. Тақырыбы: Ауыз аймағының топографиялық анатомиясы, шекаралары. Жоғары және төменгі еріннің, ұрттың құрылысы, қанмен жабдықтау, нервтендірілуі, лимфаағымы. Ауыз кіреберісі, бөлімдерге бөлінуі..

2. Мақсаты: Студенттерге ауыз аймағының топографиялық анатомиялық ерекшеліктерін, оның шекараларын, еріндер мен ұрттың құрылысын, олардың қанмен жабдықталуын, иннервациясын және лимфа ағымын түсіндіру. Сонымен қатар ауыз кіреберісінің құрылымдық бөлімдерін толық сипаттап, стоматологиядағы маңызын ашу.

Дәріс тезистері: Ауыз аймағы бас пен мойынның маңызды функционалдық бөлігі болып табылады және ас қорыту, сөйлеу, тыныс алу, бет мимикасы сияқты бірнеше өмірлік қызметтерді қамтамасыз етеді. Анатомиялық тұрғыдан ауыз аймағы бет пен ауыз қуысының шекараларын қамтиды. Оның сыртқы шекаралары жоғарғы және төменгі еріндермен, ауыз бұрыштарымен, ал ішкі шекарасы — тістер, қызыл иек және қатты таңдаймен шектеледі. Ауыз аймағының терісі жұқа, қантамырларға бай, бұл оның сезімталдығын және жарақатқа бейімділігін арттырады.

Жоғарғы және төменгі еріндер бірнеше қабаттан тұрады: тері, бұлшықет қабаты, дәнекер тін, шырышты қабық және қызыл жиек аймағы. Еріндердің негізгі бұлшықеті — ауызды қоршаған *m. orbicularis oris*, ол сөйлеу және тамақ қабылдау функцияларын атқарады. Еріндердің қанмен жабдықталуы негізінен жоғарғы және төменгі ерін артериялары арқылы жүзеге асады, олар бет артериясынан тарайды. Веналық қан беткей және терең веналар арқылы ішкі мойын венасына құйылады. Еріндердің иннервациясы бет нервiнiң қозғалтқыш тармақтарымен және үшкіл нервтің сезімтал тармақтарымен қамтамасыз етіледі. Лимфа ағымы жоғарғы ерінде — жақасты және беткей мойын түйіндеріне, төменгі ерінде — иекасты және жақасты түйіндеріне бағытталады.

Ұрттың құрылысы да көпқабатты болып келеді. Оның құрамында *m. buccinator* негізгі рөл атқарады, ол шайнау кезінде тағамды тістер арасына бағыттайды.

Ұрттың қанмен жабдықталуы бет артериясының тармақтары арқылы жүреді. Сезімтал иннервация үшкіл нервтің жоғарғы және төменгі жақ тармақтары арқылы, ал қозғалтқыш функциясы бет нервi арқылы қамтамасыз етіледі. Лимфа ағымы негізінен жақасты, бет және мойын лимфа түйіндеріне барады.

Ауыз кіреберісі — еріндер мен ұрттың ішкі беті мен тістердің аралығында орналасқан кеңістік. Ол сыртқы және ішкі бөлімдерден тұрады. Сыртқы бөлімі тіс қатарына дейінгі аумақты қамтыса, ішкі бөлімі ауыз қуысының негізгі бөлігімен байланысады. Кіреберісте сілекей бездерінің шығару өзектері ашылады, олардың ішіндегі ең ірісі — қосымша шықшыт безінің өзегі.

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	
 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 13-ші беті

Ауыз аймағының топографиялық ерекшеліктері клиникалық тұрғыдан маңызды болып табылады, себебі бұл аймақтағы қабыну, ісік, жарақат процестері анатомиялық аралықтар арқылы тез таралуы мүмкін. Сондықтан қанмен жабдықталу, иннервация және лимфа дренажын нақты білу стоматологиялық тәжірибеде дұрыс диагноз қою және ем жүргізу үшін шешуші рөл атқарады.

3. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торстар, фантомдар, презентация.

4. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: оқулық / И. И. Каган, С. В. Чемезов; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. И. А. Алмабаев. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 эл. опт.

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: Учебник / В. И. Сергиенко, Э.А. Петросян; Рек. ГОУ ВПО «Московская мед. академия им. И.М. Сеченова». - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с.: ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия: учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М.: МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов: учебное пособие. - СПб.: Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия: оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е. Есенқұлов; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ. - Алматы: Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т.: оқулық / ред. бас. И. И. Каган; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: оқулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова; И. И. Каган [ж/б.]. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: учебник. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. + эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1.: учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс]: оқулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136 Мб). - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок. Т. 1 [Электронный ресурс]: учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.]; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс]: монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М.: Б. и., 2002. - 1 эл.

5. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Ауыз аймағының негізгі анатомиялық шекараларын атаңыз.
2. Жоғарғы және төменгі еріннің қабаттық құрылымын сипаттаңыз.
3. Еріндердің қанмен жабдықталу ерекшеліктері қандай?
4. Ұрттың бұлшықеттік және анатомиялық құрылысын түсіндіріңіз.
5. Еріндер мен ұрттың иннервациясы қай нервтер арқылы қамтамасыз етіледі?
6. Ауыз кіреберісі қандай бөлімдерге бөлінеді және олардың қызметі қандай?
7. Еріндер мен ұрт аймағындағы лимфа ағымының клиникалық маңызы неде?

ONTÜSTİK-QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 14-ші беті

№7 дәріс

1. Тақырыбы: Бассүйектің бет бөлімінің клиникалық анатомиясы. Қанмен қамтамасыз ету, лимфа ағыны, бет нервтендірілуі.

2. Мақсаты: Студенттерге бассүйектің бет бөлімінің клиникалық анатомиясын, оның сүйектерінің құрылымдық ерекшеліктерін, қанмен қамтамасыз етілуін, иннервациясын және лимфа ағымын түсіндіру. Бет аймағының шекараларын, сыртқы бағдарларын көрсету және стоматологиялық практикадағы маңызын ашу.

Дәріс тезистері: Бассүйектің бет бөлімі күрделі анатомиялық аймақ болып табылады және ас қорыту, тыныс алу, көру, сөйлеу сияқты маңызды қызметтерге қатысатын құрылымдардан тұрады. Бұл аймаққа жоғарғы және төменгі жақ сүйектері, бет сүйегі, мұрын сүйектері және тіласты сүйегі кіреді. Бет бөлімінің сүйектері бір-бірімен тығыз байланысқан және олардың топографиялық орналасуы хирургиялық және клиникалық тәжірибе үшін үлкен маңызға ие.

Мұрын сүйектері жұп түрде орналасқан, мұрынның жоғарғы бөлігін құрайды және мандай сүйегімен, жоғарғы жақпен және мұрын пердесімен байланысады. Олардың жұқа құрылымы жарақатқа жиі ұшырайды. Бет сүйегі көз ұясының латералды қабырғасын, бет доғасын және жоғарғы жақпен байланыс арқылы беттің сыртқы пішінін қалыптастырады. Жоғарғы жақ сүйегі тұрақты емес пішінді, оның қуысы – жоғарғы жақ қойнауы – клиникалық тұрғыдан маңызды, себебі қабыну процестері жиі осы жерде дамиды. Төменгі жақ сүйегі бассүйектің қозғалмалы бөлігі болып табылады, ол шайнау, сөйлеу және тыныс алу функцияларына қатысады. Төменгі жақ буынының анатомиялық ерекшеліктері стоматологиялық емдеуде және хирургиялық араласуларда ерекше мәнге ие. Тіласты сүйегі мойынның жоғарғы бөлігінде орналасып, көптеген бұлшықеттердің бекіну нүктесін құрайды және жұту мен сөйлеу процесінде маңызды рөл атқарады.

Бет аймағының қанмен қамтамасыз етілуі негізінен сыртқы ұйқы артериясының тармақтары арқылы жүзеге асырылады. Бет артериясы еріндер, ұрт, мұрын және бет терісін қанмен қамтамасыз етеді, ал жоғарғы және төменгі альвеолярлық артериялар тістер мен қызыл иекке қан жеткізеді. Веналық ағым беткей және терең веналық өрімдер арқылы жүреді және олар кавернозды синуспен байланыса алатындықтан, инфекцияның таралу қаупі жоғары болып табылады.

Иннервациясы үшкіл нервтің үш тармағы арқылы қамтамасыз етіледі. Бірінші тармақ – көз жүйке тармағы – мандай, көз ұясы және мұрынның жоғарғы бөлігін сезімталдандырады. Екінші тармақ – жоғарғы жақ жүйкесі – жоғарғы жақ, бет аймағы, тістер мен қызыл иекті нервтендіреді. Үшінші тармақ – төменгі жақ жүйкесі – шайнау бұлшықеттерін иннервациялап, төменгі жақ пен тістердің сезімталдығына жауап береді. Қозғалтқыш иннервация бет нерві арқылы жүзеге асады.

Лимфа ағымы бет аймағынан бірнеше негізгі түйіндерге бағытталады: иекасты, жакасты, бет, құлақ маңы және мойынның терең түйіндері. Әрбір аймақтан лимфа ағымының бағытын нақты білу қабыну процестерін, ісік метастаздарын диагностикалауда өте маңызды.

3. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торстар, фантомдар, презентация

4. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: оқулық / И. И. Каган, С. В. Чемезов; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. Б. А. Алмабаев. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 эл. опт.

ONTÜSTİK-QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»		
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы		20 беттің 15-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»		

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : Учебник / В.

И. Сергиенко, Э.А. Петросян ; Рек.ГОУ ВПО «Московская мед.академия им.И.М.Сеченова». - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с. : ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия : учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М. : МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов : учебное пособие. - СПб. : Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия : оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е. Есенқұлов ; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ. - Алматы : Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т. : оқулық / ред. бас. И. И. Каган ; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: оқулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; И. И. Каган [ж/б.]. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : учебник. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. +эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1. : учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс] : оқулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок . Т. 1 [Электронный ресурс] : учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.] ; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс] : монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М. : Б. и., 2002. - 1 эл.

5. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Бассүйектің бет бөлімінің негізгі сүйектерін атаңыз және олардың қызметін түсіндіріңіз.
2. Мұрын және бет сүйектерінің клиникалық маңызды ерекшеліктері қандай?
3. Жоғарғы жақ сүйегінің анатомиялық құрылымы мен қойнауының маңызын сипаттаңыз.
4. Төменгі жақ сүйегінің қозғалыс ерекшеліктері мен клиникалық мәнін түсіндіріңіз.
5. Бет аймағының қанмен қамтамасыз етілуінің негізгі артерияларын атаңыз.
6. Бет пен жақ аймағының иннервациясы қандай нервтер арқылы жүзеге асады?
7. Лимфа ағымының бағыттары мен негізгі лимфа түйіндерінің маңызын сипаттаңыз.

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы		20 беттің 16-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»		

№8 дәріс

1. Тақырыбы: Миға жалпы шолу. Ми қабаттары. Ми негізіндегі бассүйек нервтерінің топографиясы.

2. Мақсаты: Студенттерге ми құрылымының жалпы анатомиясын, оның қабаттарын, ми негізінде орналасқан бассүйек нервтерінің топографиясын және бет бөлімінің сүйектерінің анатомиялық ерекшеліктерін, олардың шекаралары мен сыртқы бағдарларын меңгерту.

3. Дәріс тезистері: Адам миы орталық жүйке жүйесінің негізгі бөлігі болып табылады және жоғарғы жүйке қызметінің, танымдық процестердің, қозғалыс пен сезімталдықты реттеудің орталығы. Ми бас сүйек қуысында орналасқан және бірнеше ірі бөліктерден тұрады: үлкен ми сыңарлары, мишық, ми бағаны. Ми сұр және ақ заттан құралған, сұр зат нейрон денелерінен, ал ақ зат жүйке талшықтарынан тұрады. Ми арнайы қорғаныш құрылымдармен – ми қабаттарымен қапталған. Олар үшке бөлінеді: қатты ми қабығы, өрмелі қабық және жұмсақ ми қабығы. Қатты қабық сүйекке жақын орналасып, венозды қойнауларды түзеді; өрмелі қабық астында жұлын сұйықтығы бар кеңістік орналасады; жұмсақ қабық ми бетін толық жауып, қан тамырларымен камтамасыз етеді.

Ми негізінде он екі жұп бассүйек нервтері орналасады, олардың әрқайсысы нақты анатомиялық арналар мен тесіктер арқылы шығып, сезімтал, қозғалтқыш немесе аралас функциялар атқарады. I–II нервтер алдыңғы бөлімде, III–VI нервтер ортаңғы шұңқыр аймағында, ал VII–XII нервтер артқы бассүйек ойысында орналасады. Әр нервтің шығу нүктесін, бағытын және иннервация аймағын білу нейрохирургия, стоматология және неврологияда үлкен клиникалық маңызға ие.

Бет бөлімінің сүйектеріне мұрын сүйегі, бет сүйегі, жоғарғы жақ, төменгі жақ және тіласты сүйегі жатады. Мұрын сүйектері маңдай сүйегімен және жоғарғы жақпен шектесіп, мұрын қанқасының жоғарғы бөлігін түзеді. Бет сүйегі көз ұясының латералды қабырғасы мен бет доғасын құрай отырып, бет пішініне үлес қосады. Жоғарғы жақ сүйегі күрделі құрылымды, оның құрамында үстіңгі жақ қойнауы орналасады, ал оның альвеолярлы өсіндісі тістердің орны ретінде қызмет етеді. Төменгі жақ бассүйектің жалғыз қозғалмалы сүйегі болып, шайнау бұлшықеттерімен байланысады және төменгі жақ буынын түзеді. Тіласты сүйек мойынның үстіңгі бөлімінде орналасып, жұту мен сөйлеуде маңызды рөл атқаратын бұлшықеттердің бекіну нүктесі болып табылады.

Бет бөлімінің сүйектерінің шекаралары мен сыртқы бағдарларын анықтау клиникалық тексерулерде, рентгенологиялық зерттеулерде және хирургиялық жоспарлауда ерекше маңызға ие. Әр сүйектің топографиясын білу жарақаттар, қабыну процестері, ісік түзілімдері кезінде диагноз қоюды жеңілдетеді.

4. Иллюстрациялық материал: Плакаттар, муляждар, торстар, фантомдар, презентация.

5. Әдебиет:

Негізгі: Каган, И. И. Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия: оқулық / И. И. Каган, С. В. Чемезов; қаз. тіліне аудар. М. А. Сейфулдинова, жауапты ред. И. А. Алмабаев. - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2015. - 576 эл. опт.

Сергиенко В.И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия: Учебник / В. И. Сергиенко, Э.А. Петросян; Рек. ГОУ ВПО «Московская мед. академия им. И.М. Сеченова». - М.: ГЭОТАР - Медиа, 2013. - 648 с.: ил.

Островерхов Г. Е. Оперативная хирургия и топографическая анатомия: учебник для студентов мед. вузов / Г. Е. Островерхов, Ю. М. Бомаш, Д. Н. Лубоцкий. - 5-е изд., испр. - М.: МИА, 2005. - 736 с. - (Сокровищница отечественной медицины)

Семенов Г. М. Топографическая анатомия и оперативная хирургия для стоматологов: учебное пособие. - СПб.: Питер 2008. - 304 с.

Қосымша: Мырзабеков М. Оперативтік хирургия: оқу құралы / М. Мырзабеков, Ә. Е.

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»		
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы		20 беттің 17-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»		

Есенкұлов ; ҚР денсаулық сақтау министрлігі; С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ.

- Алматы : Эверо, 2009. - 264 бет.

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 томдық. 1 т. : оқулық / ред. бас. И. И. Каган ; қаз. тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512

Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. II т.: оқулық / қазақ тіліне ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; И. И. Каган [ж/б.]. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 568 бет с.

Каган И. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия : учебник. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2009. - 672 с. +эл. опт. диск (CD-ROM)

Сергиенко В. И. Топографическая анатомия и оперативная хирургия. В 2 т. Т. 1. : учебник / В. И. Сергиенко, Э. А. Петросян, И. В. Фраучи. - 3-е изд., испр. - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2007. - 831 с

Электронды басылымдар: Топографиялық анатомия мен оперативтік хирургия. 2 т. Т.1 [Электронный ресурс] : оқулық / қазақ тіл. ауд. Қ. Қ. Қайырбекова ; ред. басқ. И. И. Каган. - Электрон. текстовые дан. (136Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2016. - 512б.

Атлас рентгеноанатомии и укладок . Т. 1 [Электронный ресурс] : учебник: атлас / М. В. Ростовцев [др.] ; под ред. М. В. Ростовцева. - Электрон. текстовые дан. (41,5 Мб). - М. : ГЭОТАР - Медиа, 2013 эл. опт. диск (CD-ROM). - (Электронный учебник)

Клиническая, топографическая анатомия и оперативная хирургия [Электронный ресурс] : монография. - Электрон. текстовые дан. (6,35 Мб). - М. : Б. и., 2002. - 1 эл.

6. Бақылау сұрақтары (Feedback кері байланысы).

1. Ми құрылымының негізгі бөліктері мен олардың қызметін атаңыз.
2. Ми қабаттарының әрқайсысының анатомиялық ерекшеліктерін түсіндіріңіз.
3. Бассүйектің 12 нервiнiң ми негiзiндегi топографиясының ерекшелiктерi қандай?
4. Мұрын сүйегінің анатомиялық маңызы неде?
5. Бет сүйегінің шекаралары мен сыртқы бағдарын сипаттаңыз.
6. Жоғарғы жақ сүйегінің клиникалық маңызды құрылымдарын атаңыз.
7. Төменгі жақ сүйегінің қозғалыс ерекшеліктері мен буын құрылымын түсіндіріңіз.

ONTÜSTİK-QAZAQSTAN MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	
 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 18-ші беті

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ	
 SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	20 беттің 19-ші беті

ОҢТҮСТІК-ҚАЗАҚСТАН MEDISINA AKADEMIASY «Оңтүстік Қазақстан медицина академиясы» АҚ  SOUTH KAZAKHSTAN MEDICAL ACADEMY АО «Южно-Казахстанская медицинская академия»	
«Топографиялық анатомия және гистология» кафедрасы	20 беттің 20-ші беті
Дәріс кешені «Топографиялық анатомия және оперативтік хирургия»	